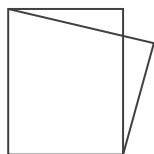

Professionelles status og tillid

Lennart G. Svensson, professor emeritus ved Institutionen för Sociologi och Arbetsvetenskap, Göteborgs Universitet og seniorforsker i professionsstudier ved Lunds Universitet

Status og tillid er to almindeligt forekommende fænomener i hverdags-sproget, når vi taler om erhverv og erhvervsudøvere, og de har stor indflydelse på, hvordan vi ser på og behandler forskellige erhverv. Valg af uddannelse eller erhverv er ofte styret af forestillinger om erhvervets magt, indflydelse, indkomst og andre privilegier, hvilket relaterer sig til dets status. Valget kan også være styret af forestillinger om erhvervets nytte for samfundet ud fra gode og eksklusive egenskaber, hvilket mere relaterer sig til tillid. Tilsammen kan vi sige, at det handler om symbolsk kapital, som i begge disse former også spiller en afgørende rolle for, hvordan vi som offentlighed og som klienter vurderer og vælger professionelle erhverv og erhvervsudøvere.

Disse to forskellige tilgange har tilsvarende grene i professionsstudiernes historie. Den magt- og konfliktorienterede tilgang, som har betonet professionernes egeninteresse og ambition om at opnå monopol på markedet ved at omsætte teoretiske kundskaber til belønninger, handler om status. Denne tilgang afløste det hidtidige, konsensusøgende syn på professioner som samfundsnyttige, som betonedede almenvellet i både statens og klienternes tillid. Professioner kan for så vidt både være rettet mod egen vinding og mod at skabe og løse tillidsbårne samfundsopgaver – og således skabe symbolsk kapital på forskellige måder. Alligevel handler det hos professionerne om forskellige mål og strategier, som kan være til stede i større eller mindre omfang. Omgivelsernes, herun-

der klienternes, tildeling af status eller tillid til professioner og professionelle er også to forskellige fænomener. De har stor betydning for, hvordan vi generelt forholder os til professioner, og hvordan vi møder professionelle erhvervsudøvere. Status og tillid er altså to vigtige fænomener i relation til professioner. De udgør to forskellige typer symbolsk kapital, der har visse berøringspunkter. Spørgsmålet bliver da, hvordan de hænger sammen. Forskningsspørgsmålet i denne artikel bliver derfor at undersøge relationen mellem status og tillid både teoretisk og empirisk, når det gælder professioner, deres institutioner eller arbejdsorganisationer, samt deres erhverv og arbejde. Artiklens første del handler om de to begreber status og tillid som symbolsk kapital. Begrebet om tillid er noget mere omdiskuteret i professionsstudierne og får derfor en grundigere præsentation i artiklen. Herefter følger et afsnit om en empirisk undersøgelse af erhvervenes status sammenholdt med tillid, inden vi vender os mod et empirisk studie af tilliden til professioner sammenholdt med status.

Begreberne status og tillid

I de magt- og konfliktorienterede professionsstudier fremstilles professioner som statusgrupper i Max Webers forståelse, hvor de på grund af deres livsstil og ressourcer betegner en samfundsklasse, der er tæt koblet til den økonomiske og politiske elite, og som bruger uddannelse til at opnå fordele – og nogle gange direkte monopol – på markedet (Weber 1983:210 ff.). De klassiske professioner som præst, jurist, læger og i et vist omfang undervisere ved videregående uddannelser har opnået deres status ved at blive uddannet på universiteterne og dermed opnået deres positioner i sam-

fundet som forskellige erhverv. Senere professioner, i særdeleshed de såkaldte velfærdsprofessioner og efterhånden også en række andre erhverv inden for omsorg, teknik og kommunikation, forsøger at skabe en professionel status gennem de samme eller i hvert fald lignende uddannelsesformer (Olofsson 2011). Man låner ofte begrebet akademi til disse situationer.

Randall Collins er nok den, der tydeligst har fremstillet den symbolske værdi, der giver status, ved videregående uddannelse (Collins 1979). Magali Sarfatti Larsson konkluderer i sit historiske studie af professioner, at professionaliseringsprojekter handler om at omsætte begrænsede ressourcer i form af særlige kundskaber og færdigheder til social og økonomisk belønning (Larsson 1977:XVII). Elliot Freidson argumenterer i flere udgivelser for det samme synspunkt og opsummerer det således i sin sidste bog: *It is only high cultural status, or prestige, that characterizes ideal-typical professionalism, and a career-line that includes a relatively secure, but by no means necessarily high income. The prestige that distinguishes the professions from crafts stems from the connection of their training with higher education.* (Freidson 2001:103)

I et bredere historisk perspektiv har Burton Bledstein på samme vis som Collins undersøgt, hvordan professioner skaber ritualer i forbindelse med eksamener, udvælgelser, indvielser, besværgelser, belønninger og fællesskaber (den akademiske profession har videreført alt dette, i særdeleshed i sin doktor-eksamen). Imidlertid betonedede han også samfundsnytten ved professioner:

The more elaborate the rituals of a profession, the more esoteric its theoretical knowledge, the more imposing its sym-

bols of authority, the more respectable its demeanor, the more vivid its service to society – the more prestige and status the public was willing to bestow upon its representatives. (Bledstein [1976] 1978:94)

Siden slutningen af 1980'erne er opfattelsen af professioner som egennyttige projekter blevet kritiseret fra forskellige sider (fx Saks 1995). Her har man revitaliseret den gamle tanke fra bl.a. Talcott Parsons om professionernes almene samfundsnytte som én blandt flere egenskaber, der udmærker dem, sammen med kollegial kontrol såvel som et videnskabeligt og etisk fundament. Denne funktionalistiske strømning, der ser professionalisme som en værdi, sammenføjedes med den konfliktteoretiske, der ser professionalisme som en ideologi, hos Anders Molander og Lars Inge Terum i deres antologi, hvor professionerne bliver defineret (Evetts 2003; Molander & Terum 2008:18ff). Her ses professioner som erhvervsgrupperinger, der både har kontrol over arbejdsopgaver, både eksternt og internt, og udøver deres kundskaber og færdigheder i tjenester eller services, der retter sig mod klienter og offentligheden. Udøvelsen sker i høj grad med stor selvstændighed og med konstante vurderinger baseret på skøn eller diskretion. Deri ligger tilliden, både fra ledere og fra klienter. (Molander & Grimen 2010)

Vi skal nedenfor se, hvordan offentligheden har omfattende tillid til professionelle, og det gælder i særdeleshed erhverv, som man er mere afhængig af end andre. Ovenstående konfliktopfattelse af professioner medfører en lav tillid og en kynisk form for mistænkeliggørelse af den professionelle organisering, som ikke matcher offentlighedens forståelse – måske lige bortset fra den,

I de magt- og konfliktorienterede professionsstudier fremstilles professioner som statusgrupper.

journalister viser sig at have. Begreberne tiltro og tillid er dybt centrale fænomener for professioner og deres position i samfundet. Offentligheden bliver nødt til at kunne stole på de professionelle erhverv og deres udøvere, som ofte udfører vurderinger under diskretion. Patienter eller klienter, der søger hjælp, forlader sig ofte på individuelle professionelle i sager, der kan dreje sig om liv og død. Politikere, myndigheder og forvaltninger overlader ligesom ledelsen i virksomheder udførelsen af opgaver til professionelle organisationer og erhvervsudøvere og er derfor nødt til at kunne stole på, at beslutningerne hviler på det bedst mulige fundament og udføres efter den bedst mulige praksis. Begreberne om tiltro og tillid fik et comeback i samfundsvidenskaberne i 1980'erne og er lige siden blevet diskuteret af flere teoretikere. Inden for statskundskab og sociologi findes der mange eksempler på studier, som analyserer og operationaliserer begreberne mere indgående end den éndimensionelle behandling, som vi skal se eksempler på i spørgeskemaundersøgelser nedenfor (Luhmann 1979; Coleman 1990; Putnam

1993; Misztal 1996; Rothstein 2003). Pierre Bourdieus begreb om symbolsk kapital rummer både status og tillid (Bourdieu [1979] 1984; Broady 1990; Callewaert m. fl. red. 1994). Det betegner det, der føles som, eller som tillægges, værdi, og som nyder tillid. Det kan både dreje sig om økonomiske, materielle belønninger og privilegier, samt kulturelle aktiver i form af uddannelse, dannelse eller erhvervskompetencer. Status hører primært sammen med økonomisk kapital, mens tillid mere handler om kulturel kapital. Her findes der en interessant modsætning mellem egennytte og samfundsnytte, som professioner altid har haft og også må håndtere fremover. Det har udgjort en af grundene til de frivillige begrænsninger, der er i konkurrencen mellem professionerne. Blandt offentligheden og klienter kan egennytte hos professionelle godt stå i modsætning til den tillid, man søger hos disse. Økonomisk kapital kommer i konflikt med kulturel kapital. Vi skal nu undersøge, om det er tilfældet i en række empiriske studier af erhvervets status og tillid for professionelle.

Professioner og status

Status er det samme som anseelse, og her er dette synonymt med prestige, som er den almindelige benævnelse på engelsk.¹ Status baserer sig på forskellige former for, eller kombinationer af, materielle eller symbolske ressourcer – hvor det tit er ganske diffust at skelne mellem dem. Opfattelser består dels af, hvad man ved eller ikke ved om et bestemt forhold eller emne, og dels af, hvordan man vurderer det. At vise anseelse er jo netop at vurdere, og det ligger til grund for at retfærdiggøre eller legitimere, hvad der skal tilskrives til det fænomen, man vurderer – i dette tilfælde en række professionelle erhverv. Med status menes en social vurdering af individer eller grupper, og i denne sammenhæng handler det om status, som knytter sig an til positioner snarere end til individer. Begrebet status beskriver situationen eller positionen i en relation. I den svenske nationalencyklopædi (2008) beskrives prestige på denne måde: "Den kan hænge sammen med en bestemt position eller rolle i samfundets værdi- eller stratificeringssystem (læger har højere prestige end sygeplejersker)". Af

denne definition fremgår både anseelse og position. Weber definerer status som positiv eller negativ social prestige, som er begrundet i livsstil, formel uddannelse, herkomst eller erhverv (Weber [1922]1983:212). Ifølge ham er status kun løst koblet til klasse. Status kan bygge på klasse, ligesom status kan afgøre klasse, men den er ikke identisk med klasse. Grupper, som gør krav på en vis anerkendelse, kalder han for statusgrupper. De vil først og fremmest opstå på grund af livsstil, og da særligt i forbindelse med erhverv.

Status eller anseelse baserer sig på en form for ressourcer eller adkomst, som kan være mere eller mindre materiel eller symbolsk. En sådan udvidelse af statusbegrebet via livsstilen er først og fremmest forankret i Bourdieu, hvis forskellige former for kapital (økonomisk, kulturel, symbolsk og social) danner et udmærket fundament for at videreudvikle og analysere undersøgelser af status (Bourdieu [1979]1984; Broady 1990). De fleste af disse stammer dog enten fra tiden før eller lige omkring Bourdieu, hvorfor man ikke ser referencer til Bourdieu i de tidlige statusstudier. Folks opfattelse af erhvervene kan danne udgangspunkt for forskningen i erhvervenes status. Opfattelser af erhvervene defineres som de egenskaber, som individer tilskriver erhvervene fx i form af uddannelses- og kompetencekrav; fysiske, psykiske og sociale arbejdsvilkår; belønninger og anseelse. Det handler således om subjektive forestillinger om forskellige erhvervs specifikke attributter. Opfattelserne kan være udtryk for individuelle præferencer. Et udgangspunkt kan dog være, at der findes systematiske mønstre i opfattelsen af erhvervene, og at forskellige positioner i det sociale rum korrelerer med erhvervs-

opfattelserne.

Vores evne til at bedømme de erhverv, vi egentlig ikke kender ret meget til, kan forklares af de kulturelle forestillinger, som vi har om erhvervene (Thielbar & Feldman 1969), og som kommer til udtryk i det, man kan kalde tilskrevet status. Opfattelser af erhvervene ud fra begreber som tilskrevet og opnået status er yderligere en måde at problematisere emnet på (Rothman 2002). Tilskrevet status udskiller sig som de subjektive aspekter, hvorved vi opfatter erhvervene, mens opnået status indbefatter erhvervenes objektivt målbare egenskaber, som vi fx tager stilling til i vurderinger. Tilskrevet status vedrører indlærte, kulturelle aspekter ved et fænomen, som kan være vanskelige at måle (fx det, at visse erhverv opfattes som mere egnede for et bestemt køn), mens opnået status handler om mere objektive og målbare egenskaber som uddannelse, lønniveau og arbejdsopgaver (Rothman 2002). Gerald Thielbar og Saul Feldman (1969) fremhæver stereotypisering af erhvervene som et forbindelsesled mellem erhvervenes objektive vilkår (løn, uddannelse) og vurderingen af deres status. På den måde fremkommer de subjektive holdninger, eller den tilskrevne status, som folk formodes at trække på, når man beder dem vurdere et erhverv. Ifølge Thielbar & Feldman bærer folk på stereotype forestillinger om erhvervene (herunder tillid), hvilket ligger lige så meget til grund for vurderingen af erhvervenes status som disses objektive karaktertræk.

Hvordan vi opfatter erhvervene, beror ikke kun på vores egne umiddelbare erfaringer. Det hænger også sammen med, hvordan erhvervsgrupperinger fremstiller sig selv og bliver fremstillet af andre samfundsaktører. Vores billeder

og forestillinger om erhvervene kommer fra flere sider. Her spiller skolens lærerkræfter, undervisningsmidler, erhvervsvejledning og praktikmuligheder en vis rolle sammen med de udøvere af diverse erhverv, som deltager i disse foretagender. Det sker også, at man henvender sig til repræsentanter for erhvervene, så de kan forme rollerne og deres attributter. I så fald handler det ofte om erhverv med mere professionelle fordringer, som gerne fremstiller sig selv ud fra deres samfundsnytte og tillid for at skabe og vedligeholde grundlaget for belønning, status og lignende opfattelser. Dette udgør også et vigtigt element i – og ofte også en eksplicit strategi for – disse erhvervsgruppers professionelle fordringer inden for uddannelse, etiske krav og andre former for kontrol af erhvervsudøvernes praksis. Massemedierne har også fået en strategisk rolle i fremstillingen af erhvervene og derved i opbygningen og recirkulationen af de almene forestillinger om erhvervene – ikke mindst i tv-serier (Rothman 2002). I medierepræsentationerne af erhvervene videregives stereotype billeder af både erhvervene og deres praktikere. Disse billeder bygger ofte på forestillinger, som er karikerede.

Professioner og tillid

Professionelle er placeret som ansatte i middelklassen, herunder den øvre middelklasse, og det, som også kan kaldes tjenestemandsklassen, med lavere- og højerestående funktionærer, adskilt fra arbejdsklassen, selvstændige og arbejdsgivere. Chefer, ledere, eksperter og specialister har, på linje med andre med andre ansatte med længere erhvervsrettede uddannelser – eller med et andet ord professionelle i bred forstand, indgået kontraktlige relationer til

deres arbejdsorganisationer. I kontrakten indgår der en betydelig selvstændighed, og særligt hvis ansættelsen hviler på en legitimation. Meget af det daglige arbejde gennemføres individuelt eller i små selvstændige grupper uden direkte kontrol eller overvågning. Arbejdet er tit svært at overvåge eller kontrollere, hvorfor det i stedet overlades til selvstændig kollegial kontrol. Arbejdsgivere uddelegerer autoriteten, som i høj grad kompenseres med høje lønninger, gode ansættelsesvilkår og karriereforløb (Goldthorpe 1982; Bengtsson 2011:13 ff). I denne kontraktrelation finder man også tillid. Man kan derfor antage, at professionelles relationer til virksomhedsejere, chefer eller ledere handler en hel del om tillid. Længerevarende uddannelse og professionelt tilhørsforhold kan garantere, at et relativt selvstændigt job bliver udført loyalt og korrekt og dermed kan tilskrives tillid.

Begreberne tillid og tiltro er indbefattet i social kapital (Luhmann, 1979; Ostrom, 1990; Coleman, 1990; Putnam, 1993; Misztal, 1996; se også Björngren Cuadra & Fransson (red.) 2012). Disse begreber blev reaktualiseret inden for samfundsvidenskaberne i 1980'erne og frem og er ganske centrale i erhvervs- og professionsstudier. Tiltro til erhvervsudøvere og tillid til de organisationer og institutionelle ordninger, som de er en del af, kan tages som et tegn på borgernes tillid i mange andre sammenhænge, ligesom i det øvrige samfund (Rothstein, 2003; Johansson; Jönsson & Solli red. 2006; Holmberg & Weibull 2012).

Forskellen på tiltro (trust) og tillid (confidence) ligger i, at professionelle og institutioner udgør to adskilte niveauer (Luhmann 1979; Seligman 1997). Personbåret tiltro (Vertrauen, trust) betragtes som en forventning til individer og deres

beslutninger. At have tiltro til individer omfatter forpligtelser inden for såkaldt face work, eller direkte møder, hvor andre aktørers ærlighed og pålidelighed efterspørges (Giddens 1990:80). Det gælder fx lærere og andre professionelle aktører og deres personlige relationer med elever og klienter. Disse relationer udgør adgangspunkter (access points) til systemer og sociale institutioner som skoler og hospitaler. I modsætning til omfatter den upersonlige tillid (confidence) snarere forventninger til og forudsigelighed i disse institutioner, herunder hvordan aktørerne – både de professionelle og klienten/eleven – anvender regler, rutiner og rolleforventninger. Tillid til systemer er en ansigtsløs forpligtelse, som hviler på en fortrøstning om professionel kundskab og ekspertise (Giddens, 1990:83).

I mange tilfælde opstår mødet med de personer, som repræsenterer systemerne, ved disse adgangspunkter. Sådanne møder kan blive genkommende hverdagsoplevelser og få en lige så troværdig karakter som personlige møder med venner. Det er et eksempel på genindlejring af sociale relationer. Disse møder med ansigter er også meget betydningsfulde i opretholdelsen af offentlighedens tillid til systemer, og der til findes der en række strategier som fx at skabe en grænse mellem front stage og back stage og derved holde klienterne uden for særlige indre dele af systemet og kun fremvise passende elementer deraf i mødet med klienterne – eller tilsvarende (encounters) i det, der kaldes "sandhedens øjeblik" (Norman 1983:18). Nicklas Luhmann fremhæver, at tiltro medvirker til at reducere social kompleksitet ved at række ud over tilgængelig information, generalisere forventninger til opførelse og erstatte manglende infor-

mation med internt garanteret sikkerhed (Luhmann 1979:93). Tiltro får derved den funktion, at den øger et systems mulige kompleksitet, hvilket sker gennem en større tolerance for usikkerhed. Den bliver en metode til at gøre fremtiden mere forudsigelig og derigennem gøre fremtidige hændelser lettere at udholde. Social orden i moderne samfund er for Luhmann ikke baseret på personlig tiltro som i traditionelle samfund, men snarere på upersonlig systemtiltro. Den hviler på garantier for, at den interne kontrol fungerer, hvilket han kalder institutionaliseret mistro. Om den fungerer eller ej afhænger blandt andet af, om kollegialiteten udgør en kontrol eller beskyttelse af selve gruppen eller erhvervet. Tiltro i abstrakte systemer kalder Luhmann for tillid (confidence), hvor man ikke tager hensyn til alternativer. Hvis man derimod vælger én handling frem for andre handlinger, til trods for risikoen for at blive svigtet af andres handlinger, defineres situationen som tiltro (trust) (Luhmann 1979:69) Bengt Larsson (2007a, b) videreudvikler Luhmanns distinktion med en række aspekter på følgende måde. Tiltro vedrører forventninger rettet mod personer og deres evner (kunnen, kompetence, ekspertise og forstandighed), deres velvilje (intention, motivation og holdning) samt deres integritet (værdikonsistens, kongruens, principfasthed). Tillid vedrører i stedet roller, som er et abstrakt kompleks af forventninger til erhvervsroller; samt programmer eller systemer af regelbårne rutiner, hvilket også indbefatter metaprogrammer som tilsynsprogrammer og kvalitetsvurderinger; eller forventninger til generelle værdier som sundhed, retfærdighed og lignende, der kan ses som rettesnore i vurderingen af professionelles handlinger. Harald Grimen (2008, 2009) fokuserer

Begreberne tiltro og tillid er dybt centrale fænomener for professioner og deres position i samfundet.

på, hvad tiltro gør, snarere end hvad det rent definitionsmæssigt er. Med tiltro antages det normalt, at transaktionsomkostninger formindskes, at samarbejde bliver lettere, at det giver folk flere handlemuligheder og at det som ovenfor hos Luhmann reducerer kompleksitet. I relationen mellem klient og professionel overlader klienten nedefra, i god tro, noget væsentligt til en erhvervsudøver i et vist tidsrum og overlader derved beslutningskraft baseret på diskretion. Klienten forventer, at erhvervsudøveren ikke skader hans interesser, og at vedkommende er kompetent i sagen og har formålstjenstlige redskaber til sin rådighed. Endvidere gør klienten ikke noget videre for at beskytte sig mod et eventuelt magtmisbrug. Dette udmærker en relation baseret på tiltro. I relationen mellem staten og professionelle bevilger staten, oppefra, via legitimation eller autorisation en tillid, så længe der udføres visse opgaver. Legitimation og tilsvarende angiver en række krav til fx motiv, uddannelse og teknologi. I den indbyrdes relation mellem professionelle erhvervsudøvere findes der betydelige mængder af tillid som kæder, der baserer

sig på motiv, kompetence og teknologi – oftest indlejret i rutiner. Fælles for de fleste teorier om tiltro og tillid er, at de antages at lette samfundets funktionsmåde. Der findes mange forskellige billeder på denne funktion. Disse metaforer kan fx være social ressource eller kapital, et smøremiddel, cement eller moralsk økonomi. Det er dog især i medieforskningen, at man har tillempet og udviklet begreberne (se Elliot 1997 for en oversigt). Et almindeligt synonym for tillid i ordbøger er tiltro, ofte med en rationel dimension (det modsatte rummer skepsis, tvivl) og en ikke-rationel, affektiv dimension (der rummer fortrolighed og fortrøstning). Tilliden ses ofte som en relation mellem aktører, eller mellem aktør som subjekt og et socialt eller politisk objekt (op.cit., s. 39). Tillid som et individuelt fænomen behandles enten som en handling eller som en mental tilstand. Som handlingen knytter det sig blandt andet an til Luhmann ovenfor. Set på den måde bliver tillid en rationel strategi, som individer udvikler for at håndtere andre aktørers handlefrihed. Tillid til institutioner baseres ofte på forhold eller egenskaber, der bygger

på rygter eller indirekte kilder. Her er der intet krav om personlige erfaringer fra interaktioner eller udvekslinger via adgangspunkterne til systemet (Kramer & Tyler 1996:18; Giddens 1990:83). I undersøgelser af tillid afspejler svarene delvis den tillid, som respondenterne har til disse aktører, og den betydning, som de tillægger det. Dermed bliver de i nogen grad et kollektivt udtryk for aktørernes status i samfundet. Tillid forudsætter en vis viden om aktørerne, som kan danne grundlag for antagelser om fremtidige funktioner (eller handlinger). På samme tid er denne tillid imidlertid også et udtryk for en mangel på fyldestgørende viden om, hvad man kan forvente – en mangel, der så at sige bliver kompenseret for ved hjælp af tillid (Elliot 1997:42).

Tillid til systemer og medier er delvist en dimension af den kompetence, der vedrører individets opfattelse og godkendelse af ekspertkundskaber, og delvist en dimension af individets tiltro til aktørernes intentioner og troværdighed (Elliot 1997:42). Folks opfattelse af disse dimensioner hviler på i hvert fald tre fundament. Det første er personlige

erfaringer, der bygger på egne erfaringer af den omtalte service, fx i adgangspunkter som mødet mellem professionelle og klienter, hvor tiltro skabes og opretholdes i "sandhedens øjeblik" (Norman 1983; Fineman 2000; Malin 2000, del V). Det andet vedrører de forestillinger, som man indirekte har erhvervet sig, hvor status indgår, og det tredje er de konklusioner eller slutninger, folk selv kommer frem til ud fra de to foregående.

De konsensusorienterede (funktionalistiske) definitioner af professioner indeholder ofte tillid (Fransson 2012:13). Dette er blevet aktualiseret af en række forandringer i samfundet gennem de seneste tre årtier, hvor der er blevet sat spørgsmålstegn ved tilliden, og hvor professionernes relationer til politikere, virksomhedsledelser, klienter og offentligheden er blevet redefineret. Dette er sket gennem en deregulering inden for uddannelse og administrative samt organisatoriske strukturer. Denne deregulering har medført et større spillerum for lokale aktører som fx politikere, chefer eller professionelle. Mange lande har introduceret markedsnærmende strukturer eller kvasimarkeder for at kontrollere den velfærdsprofessionelle service. De mest udbredte tegn på denne markedsføring vil typisk være forskellige grader af privatiseret service; adskillelse mellem politikere/administratorer som indkøbere og professionelle som sælgere af service; konkurrence, tilbudsgivning, kontrakter og markedsføring; resultatbaserede bevillinger til mindre enheder; interne markeder; evalueringer og undersøgelser (ofte i økonomiske termer); foruden klienternes, eller rettere sagt kundernes, valgfrihed. Tilsammen har dette skabt nye forudsætninger for tilliden mellem staten, offentligheden og de professionelle. De professionelle konfronteres nu med

markedslogik på forskellige måder (Fournier 2000). Før det første sætter markedsdiskursen spørgsmålstegn ved de uafhængige felter med autonom professionel kundskab, hvilket betoner de sociale problemers kompleksitet og deres indbyrdes afhængighed. For det andet erstattes internt formulerede kriterier for praksis og udførelse med eksternt formulerede kriterier som fx kundetilfredshed og økonomisk vækst, konkurrence om offentlige midler og kunder, der efterspørger "value for money" (Fournier, 2000:80). For det tredje undersøger den "enevældige forbruger" alternativer og anfægter både de professionelle autoritet samt klientens afhængighed i en bestræbelse på selv at kunne udvælge og administrere sin service. Etableringen af kvasimarkeder og resultatbaseret finansiering har på mange måder omdannet relationen mellem klienter og professionelle til nu at være en forbrugerrelation, som i høj grad præges af kundernes relationer til organisationer med en anden og langt mere begrænset tillid.

Der er også en anden samfundsforandring, nemlig inden for evidensbaseret af professionelt arbejde, der påvirker etik, kollegiale relationer og ikke mindst tillid til omgivelserne (Grimen & Terum 2009; Liljegren & Parding 2010; Blom m.fl. (red.) 2011; Bergmark & Lundström 2011). Det går ud på at sammenholde forskningen inden for et område for at skabe grundlag for virkningsfulde handlinger og professionel intervention. Formålet med evidensbaseret er at mindske afstanden mellem forskning og praksis ved at have større dokumentation af effekten af behandlinger, hvilket kan anvendes mere direkte i både kliniske og andre aktiviteter (Ekeland 2009; Oscarsson 2011). Dette formuleres i behandlingsma-

nualer, mønstre og modeller. Herigennem mindskes diskretionen i arbejdet, mens der samtidig indføres stærkere kontrol. Etik, kollegialitet og de former for ansvar og ansvarlighed, der følger med denne organisering, bliver således udfordret på flere nye måder, hvilket medfører, at professionelle erhvervsgrupper tvinges til at genforhandle og forny deres etik og kollegiale relationer. Dette skaber også ændrede vilkår for tilliden til omgivelserne. I tidligere studier af professioner blev tillid og status ofte anskuet som noget, der var påkrævet ud over den kundskab og ekspertise, der var garanteret gennem diplomer, uddannelsesbeviser eller autorisationer. Dette havde ikke så meget at gøre med den reelle præstation, men hang snarere sammen med den optræden og anseelse, der relaterede sig til paternalisme, patriarkalitet og korrekt, klassebetinget gentlemankultur (Bledstein 1978; MacDonald, 1995: 30; Freidson, 2001: 150). Når professionelle organisationer omorganiseres som følge af markedsføring, når klienter bliver til kunder, og når lederskab og præstationsafhængig styring baseret på undersøgelser bliver betonet, bliver denne form for traditionel social kapital udfordret. Det stiller endnu højere krav til de professionelle om at genskabe og opretholde tiltro og tillid (Rothstein & Kumlin 2001). Kan vi således konstatere, at disse nye vilkår har forandret offentlighedens tillid til professionelle? Først skal vi se på, hvordan de professionelle erhvervs status ser ud.

Et studie af erhvervenes og professionernes status

Hovedkonklusionen fra den hidtidige internationale forskning er, at der ses en markant overensstemmelse både over tid og på tværs af samfund og forskellige befolkningsgrupper, når det gælder opfat-

Fælles for de fleste teorier om tiltro og tillid er, at de antages at lette samfundets funktionsmåde.

telser af erhvervenes status. Korrelationerne er høje, mens variationerne er små og relativt uafhængige af respondenternes iboende egenskaber. Disse resultater har man ofte underbygget gennem funktionalistiske teorier om, hvordan arbejdsdelingen i de pågældende samfund fungerer, og hvilke krav og belønninger der hører sammen med erhvervspositionerne. Høj overensstemmelse er også det gennemgående resultat i en svensk undersøgelse fra 2002. Erhvervsopfattelserne i Sverige følger stort set resultaterne fra tidligere undersøgelser. Samlet set stemmer rangordningen af erhvervenes status overens med de tidligere konstruerede rangordninger. I den vestlige verden er opfattelser af erhvervsstatus et stabilt fænomen (Nakao & Treas 1994; se også Treiman 1977). Stabiliteten viser sig først og fremmest ved, at forskellige grupper i samfundet synes at opfatte erhvervsstatus på den samme måde. Kvinder og mænd, unge og gamle deler i det store hele den samme opfattelse af erhvervenes status. I 2002 gennemførte man en kvantitativ undersøgelse hos et repræsentativt

udvalg af den svenske befolkning.² Det første spørgsmål lød: "Angiv for hvert erhverv, hvordan dette vurderes i samfundet, når det gælder status". Rangordningen bygger på de middelværdier, som hvert erhverv opnåede på en skala fra 1 til 9. Det er i øvrigt helt tilfældigt, hvordan erhvervene placerer sig indbyrdes. Det eneste, de så at sige har til fælles, er denne statusestimering, som på sin vis er sammensat af en række mere eller mindre kendte egenskaber, som erhvervene bliver tillagt på forskellig vis og i forskelligt omfang. Det er derfor temmelig meningsløst at drage nogen som helst konklusioner om status, andet end at et bestemt erhverv ligger i nærheden af et helt andet erhverv. I rangordningen over, hvordan erhvervene opfattes ud fra status i samfundet, fik "ambassadør" den højeste middelværdi (8,32) og "opvasker" den laveste (1,66). I den nedre del af rangordningen ses erhverv med lave eller ingen uddannelseskrav. Det kan fx være butiksassister, pedeller, vagtfolk og sygehjælpere. I disse erhverv er lønningerne ofte lave, ligesom flere af dem er stærkt domine-

rede af det ene køn. I midten af rangordningen ses flere mandligt dominerede håndværkererhverv som guldsmed, snedker og elektriker, men også en del uddannelseserhverv som sygeplejerske, lærer og bibliotekar, der fortrinsvis besættes af kvinder. Blandt de højt rangordnede erhverv ses en gruppering af professionelle erhverv, der kræver længerevarende videregående uddannelse som fx læge, dommer, professor, civilingeniør, dyrlæge eller psykolog. I disse højt rangordnede erhverv modtager man også tit høje lønninger. En stor del af de højt rangordnede erhverv har også en dominans af mænd, bortset fra læger og dommere, som er ligeligt fordelte, foruden dyrlæger og psykologer, som er stærkt domineret af kvinder.³ Når det gælder respondenternes egen uddannelse, ses en tendens til, at højstatuserhverv vurderes højere af højtuddannede, og at lavstatuserhverv vurderes højere af respondenter med kort uddannelse. Et lignende mønster viser sig, når det gælder den samfundsklasse, man angiver at tilhøre. Blandt de 100 erhverv, der er udvalgt, tilhører 20 af dem ifølge den internationale

erhvervsklassifikation (ISCO) de professionelle erhverv. Deres gennemsnitlige point i det svenske studie var 66 med en variation fra læge (8,2) til bibliotekar (4,2)

Tabel 1: Udvalgte professionelle erhvervs status i Sverige 2002

Læge	8,15
Dommer	8,14
Professor	8,13
Advokat	7,96
Civilingeniør	7,47
Civiløkonom	7,11
Dyrlæge	7,03
Tandlæge	6,94
Psykolog	6,67
Revisor	6,36
Journalist	6,30
Officer	6,23
Præst	6,08
Apoteker	6,08
Sociolog	5,97
Jordemoder	5,50
Sygeplejerske	5,14
Gymnasielærer	5,42
Folkeskolelærer	4,83
Socialrådgiver	4,39
Bibliotekar	4,24
Børnehavepædagog	4,24

Rangkorrelationen mellem statuspoint og faktisk månedsindkomst var 0,88 for disse professionelle erhverv sammenlignet med 0,72 for alle udvalgte erhverv. Der synes ikke at være nogen sammenhæng mellem status og legitimation eller autorisation af erhvervet. Det er et resultat, der viser, at status og tillid er to delvist forskellige fænomener, da legiti-

mation medfører tillid på systemniveau. I spørgeskemaet blev respondenterne også bedt om at tage stilling til, hvor stor betydning de mente at 14 forskellige kriterier generelt har for erhvervenes status – dvs. ikke relateret til specifikke erhverv. Valgmulighederne bestod af en femtrinnet ordinalskala: Meget stor betydning, ret stor betydning, nogen betydning, lidt betydning eller ingen betydning. Det fremgår, at høj løn er den faktor, som majoriteten (84 %) anser for at være af stor betydning. Med "betydning" menes der her, at de hører sammen med eller er knyttet an til hinanden. Løn eller indkomst kan både være en årsag til og et resultat af status. Mange egenskaber ved erhvervene interagerer formentlig med status på denne måde.

Tabel 2: Vurderet vigtighed af kriterier for status (meget og ganske meget i procent)

Rang	Kriterier (n=ca. 1700)	Alle
1	Giver høj løn	84
2	Giver gode karrieremuligheder	79
3	Kræver stor dygtighed	78
4	Er frit og selvstændigt	78
5	Er meget ansvarsfuldt	77
6	Kræver ærlighed og høj moral	72
7	Giver stor indflydelse	69
8	Er nyttigt for samfundet	61
9	Er til hjælp for andre	56
10	Kræver lang uddannelse	49
11	Kræver lang erfaring	45
12	Kræver stor arbejdsindsats	45
13	Er populært	38
14	Er mandligt domineret	23

Andre faktorer, der anses for betydningsfulde, er gode karrieremuligheder; at erhvervet kræver stor dygtighed; at det er frit og selvstændigt samt meget ansvarsfuldt. Op imod 80 % af respondenterne synes, at dette er meget eller ganske vigtigt. Lidt færre, ca. 70 %, mener, at stor indflydelse og krav om høj moral og ærlighed i erhvervet har stor betydning for erhvervets status. Et bemærkelsesværdigt resultat i ovenstående tabel ses i, at kun 49 % mener, at en lang uddannelse er vigtig for erhvervets status. Dette resultat går delvist imod det, som analysen af rangordningen viste, hvor erhvervenes faktiske uddannelsesniveau var forbundet med erhvervets status. Endvidere angav kun 23 %, at en mandlig dominans havde betydning for erhvervets status.

En faktoranalyse⁴ af de 14 kriterier viste, at de grupperede sig i to adskilte dimensioner. De er forbundet på systematisk vis, hvilket har haft betydning, når respondenterne vurderede dem. Disse to dimensioner kan sammenfattes som hhv. "Det gode arbejde" og "Det lønsomme arbejde". "Det gode arbejde" samlede syv af kriterierne for status. De har det til fælles, at de handler om forudsætninger for og krav i arbejdet, lang erfaring og stor arbejdsindsats, men også om faktorer, der anses for at være betydningsfulde i udøvelsen af det gode arbejde, som fx ærlighed, moral og ansvar. Det er faktorer, som er forbundet med tillid, og som kan siges at indgå i den offentlige interesse i at udføre en samfundsopgave. Den anden dimension "Det lønsomme arbejde" samlede de kriterier, der er forbundet med forskellige former for belønninger. Det handler både om økonomiske belønninger (høj løn, karrieremuligheder) og belønninger af mere symbolsk karakter som popula-

ritet. Desuden indgår her den variabel, at erhvervet er mandligt domineret. Disse faktorer hører mere sammen med status og egeninteresse, der indgår i professionaliseringsprojektet for egen vindings skyld frem for klienternes bedste. På den måde forbinder denne side af erhvervenes status sig med den konfliktorienterede tradition inden for professionsstudier, som betonedede udelukkelse, monopol og egne belønninger. Dimensionen "Det gode arbejde" knytter snarere an til den konsensusorienterede tradition, der lægger vægt på sammenhold og almenvellet.

Tabel 3: Faktoranalyse på kriterier for status (principalkomponentanalyse med varimaxrotation)

Erhvervet	Dimension 1 Det gode arbejde	Dimension 2 Det lønsomme arbejde
Kræver lang erfaring	0,726	
Kræver stor arbejdsindsats	0,726	
Er nyttigt for samfundet	0,706	- 0,325
Er til hjælp for andre	0,682	- 0,379
Kræver ærlighed og høj moral	0,676	- 0,378
Er meget ansvarsfuldt	0,670	0,163
Kræver stor dygtighed	0,579	0,200
Giver stor indflydelse	0,146	0,712
Giver høj løn		0,673
Er populært		0,651
Giver gode karrieremuligheder		0,636
Er mandligt domineret	-0,124	0,613
Kræver lang uddannelse	0,490	0,492
Er frit og selvstændigt		
Forklaret varians (%)	25,3	20,5

Sammenlagt forklarer de to tydelige dimensioner i tabellen ovenfor ca. 45 % af variationen i, hvordan opfattelserne fordeler sig. Det er en relativt svagt forklaret variation, som kan indikere, at disse kriterier har lav betydning for, hvad man opfatter som vigtigt for erhvervets status. Det vil sige, der kan findes andre kriterier, der også har betydning, hvilket viser, at begrebet kan være sammensat af flere kriterier.

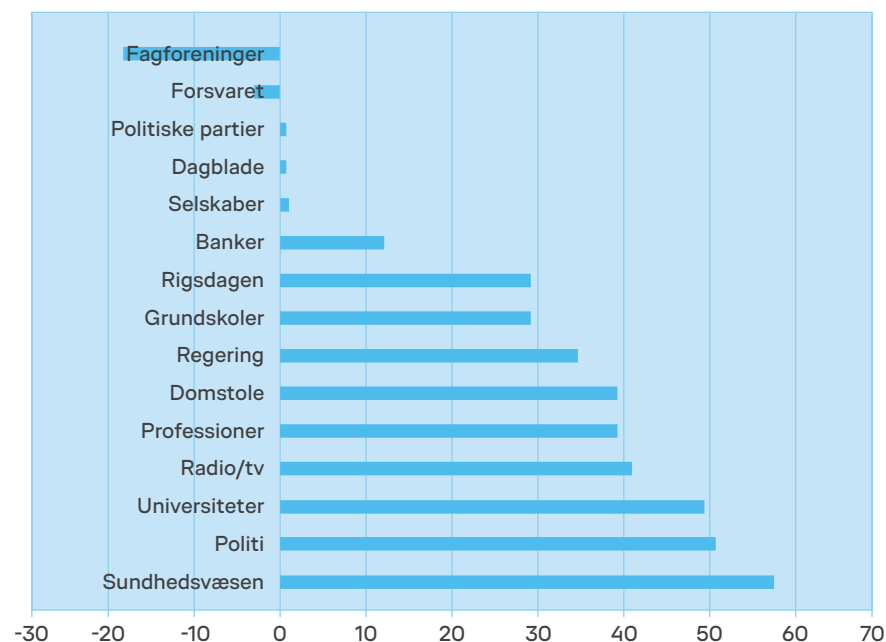
Det kan også tænkes, at forskellige erhverv opnår status på grund af særlige egenskaber ved erhvervene, hvilket gør det vanskeligt at sammenfatte erhvervsstatus ud fra et bestemt antal faktorer. Diskussionerne i fokusgrupper viste netop, at en del egenskaber er stærkere knyttet til visse erhverv end andre. Flere af disse egenskaber er blandt dem, vi

gerne forbinder med tillid til professionelle erhverv, såsom samfundsnytte, hjælp til andre, høj moral, ansvar og dygtighed. I spørgeskemaet blev der også spurgt til, hvilken status de 100 pågældende erhverv burde have. Denne rangordning adskilte sig markant fra den, de har i samfundet, med en tilsvarende måling på 0,77, som i dette tilfælde er ganske lavt. Nogle atypiske erhverv blev tildelt en meget lavere status, mens en række erhverv særligt inden for den offentlige sektor scorede betydeligt højere, som fx politibetjent, sygeplejerske, folkeskolelærer og sygehjælper. Denne rangordning indikerer et potentielt mere ligeværdigt samfund og en større hensyntagen til samfundsnytte, hvor særligt de erhverv, der kræver tillid i den offentlige tjeneste, blev vurderet højere i de subjektive vurderinger.

Studier af professioners tillid

Institut for Samfund, Opinion og Massemedier (SOM) under det statsvidenskabelige fakultet ved Göteborgs Universitet har gennem en årrække foretaget regelmæssige undersøgelser af det svenske folks vaner og holdninger på forskellige områder. Siden 1986 har man også studeret tilliden til udvalgte samfundsinstitutioner og, siden 1996, desuden også for visse erhvervsgrupper. Dette afsnit beskriver en række af disse resultater for at kunne påvise forskelle i den tillid, som folk har til disse institutioner og erhverv, samt de forskellige trends, man kan se, ligesom man også kan undersøge eventuelle forskelle blandt de befolkningsgrupper, som udviser denne tillid.⁵

To samfundsinstitutioner ligger på minussiden, og det er fagforeningerne og forsvaret. I de tidlige 90'ere faldt bankerne drastisk, så de også kom i

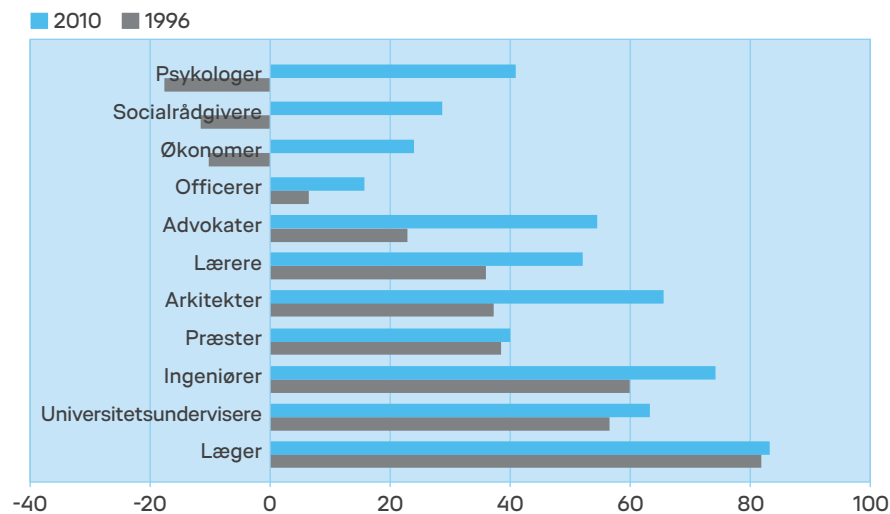

Figur 1: Tilliden til udvalgte samfundsinstitutioner, gennemsnitlig balancemåling 1996-2010

minus, men de har siden da opnået en højere tillid. Professioner repræsenteres her af et gennemsnit af offentlighedens tillid til udvalgte erhvervsgrupper. Som samfundsinstitution havner professioner således på en femteplads mellem radio/tv og domstole. Som offentlige samfundsinstitutioner opnåede både sundhedsvæsenet og grundskolen en særligt høj tillid i de tidlige 90'ere. Siden da har sundhedsvæsenet bevaret en relativt høj tillid med små variationer hen over årene. Grundskolen har siden 1996 haft en mere moderat tillid, som varierede fra 40 til 49 % hen over en 14-årig periode. Domstolene ligger på samme niveau som professioner. Videregående uddannelsesinstitutioner har en noget stærkere tillid, der har ligget stabilt på samme niveau. Derimod har forsvaret som samfundsinstitution mistet mere tillid end de andre.

Det samlede billede af tilliden til samfundsinstitutioner viser en øget tillid i de senere år (Holmberg & Weibull 2011). Det er særligt tilliden til de politiske institutioner (Rigsdagen, regeringen og de politiske partier), der bidrager til dette. I SOM-undersøgelserne i 2000, 2010 og 2012 blev der spurgt om tilliden til udvalgte erhvervsgrupper, og resultatet viste, at samtlige professionelle grupper, som er omtalt her (lige bortset fra læger), opnåede en højere tillid i 2000 end i 1995. Det gælder særligt for økonomer og psykologer, der lå i minus i 1995. Dette kan delvist forklares med, at befolkningens uddannelsesniveau blev øget i denne periode, hvilket medfører en noget højere tillid til professionelle erhverv. Dette modbevises måske af de fire erhverv i 2010-undersøgelsen, som opnåede en noget lavere tillid i offentlig-

heden, nemlig læger, ingeniører, lærere og økonomer. En stigning i tilliden sås omvendt i 2012 hos ingeniører, lærere, økonomer og psykologer, og i særdeleshed arkitekter og advokater. En lavere tillid blev her konstateret til præster, officerer og socialrådgivere. I 1996 og 2010 blev en række professionelle også selv spurgt om deres tillid til udvalgte professionelle erhvervsgrupper, hvilket kompletterer studierne hos offentligheden. Der ses også en øget tillid til professionelle, ligesom hos offentligheden. En variation i formuleringen af spørgsmålene i de to målinger kan formentlig forklare særligt de højere værdier for alle erhverv i 2010. Alligevel fremgår det, at psykologer, økonomer og socialrådgivere fortsat har øget tilliden blandt de professionelle selv, ligesom man allerede så det i den svenske befolkning i 2000 sammenlignet med 1995. Sandsynligvis er advokater og arkitekter også blevet tildelt en højere tillid. Forbindelsen mellem de to rangordninger i 1996 og 2010 var $P=0,75$. Læger opnår fortsat en meget høj tillid, hvilket for 2010 også gælder for sygeplejersker. Tilliden til disse erhverv overgår signifikant den tillid, som sundhedsvæsenet tildeles. Det samme gælder for dommere i relation til domstolene. Journalisterne er den eneste gruppe, som her havner på minussiden med en balancemåling på -25, hvilket gør den gruppe helt unik i denne sammenhæng. De har også betydeligt lavere tillid blandt professionelle (-25) sammenlignet med offentligheden (-9). Psykologer, økonomer og psykiatere er omvendt de tre erhverv, som opnår betydeligt lavere tillid i offentligheden end hos de professionelle selv. Dette gælder også for dommere og advokater, om end i mindre grad. Rangkorrelationen mellem

Figur 2: Professionelles tillid til professionelle i 1996 og 2010 (baseret på de 11 respondent- og erhvervsgrupper, som begge målinger havde til fælles)

de professionelles og offentlighedens vurderinger er dog så høj som $p=0,95$. Vi kan konstatere, at det professionelle landskab bliver tildelt en betydelig kapital af tillid fra både offentligheden og de professionelle selv. Tilliden er desuden blevet øget, både hos offentligheden og de professionelle. Som vi har set ovenfor, er det i mange professionsstudier blevet hævdet, at nye styringsformer med markedsføring, privatisering, evaluering og resultatopfølgninger undergravede tilliden til professionelle. Når det gælder offentlighedens opfattelser af tillid til professionelle, kan vi i stedet konstatere, at den er steget, hvilket er bemærkelsesværdigt. Hvis vi anskuer professioner som en samfundsinstitution, kan vi notere, at denne tildes en gennemsnitlig tillid på linje med domstolene, men noget under universiteternes. Professionelles tillid til professionelle afviger ikke meget fra offentlighedens, men er dog i det store hele en kende stærkere. Det lader sig forklare med, at højereuddannede

har større tillid til hinanden, på samme vis som man tildeler en højere status til højstatuserhverv. Tilliden til professionelle blandt både professionelle og offentligheden er steget siden midten af 90'erne, og særligt for økonomer, psykologer og socialrådgivere. Der er stadig en markant overensstemmelse mellem professionelle og offentligheden, hvor den største forskel ses for journalisterne, som opnår endnu lavere tillid blandt de professionelle end hos offentligheden. Variationerne i tilliden mellem erhvervene er betydelig (jf. læger og journalister), hvilket medfører, at man i den henseende kun i begrænset omfang kan anskue det professionelle landskab som et sammenhængende felt eller som en samfundsinstitution. Det bør snarere betragtes som et landskab med store variationer og indbyrdes forskelle. I disse studier optræder der ingen spørgsmål om, hvordan eller hvorfor i det hele taget respondenterne udviser tillid. Derfor bliver forklaringen af resultaterne også

usikker. Folks afhængighed af erhvervsudøvere kan udgøre en vigtig del af forklaringen på tilliden. Et godt eksempel på dette er tandlæger, læger og sygeplejersker. Det kan dog næppe forklare, at professionelle tildeler læger endnu højere tillid, end offentligheden gør. Krav på legitimation og dermed en tydelig formel kompetence i erhvervsudøvelsen er fælles for disse tre erhverv. Men det gælder også for advokater, psykiatere og psykologer, der opnår markant ringere tillid. Legitimation eller lang akademisk uddannelse synes dermed ikke at være tilstrækkelige faktorer. Vi kan således ikke afgøre her, om det afgørende fx er kompetence, pålidelighed, evaluering eller en fremtidig forventning; om det baseres på en længerevarende og affektivt ladet generel bedømmelse, eller på en detaljeret, kognitiv bedømmelse på kort sigt, og ej heller, og det vedrører personlig eller upersonlig tillid. Vi kan godt spekulere om, hvorvidt vi tildeler højere tillid til de erhverv, som vi er mere afhængige af, og til de services, som har stor indflydelse på vores liv. Sådanne erhverv bliver da heller ikke lige så påvirkede af offentlige og forbigående opinionen som man fx ser ved sager, der skaber meget opmærksomhed eller bliver genstand for omtale i massemedierne.

Status og tillid som symbolsk kapital

Status og tillid udgør to aspekter af symbolsk kapital eller symbolske ressourcer, som professionelle både er meget afhængige af og i høj grad efterstræber. I offentligheden ses en række bestemte og varige opfattelser af erhvervenes status, hvilket medfører, at rangordninger af erhvervene ikke ændres nævneværdigt over tid eller på tværs af forskellige grupper. Som potentielle klienter er offentligheden afhængig af, og tildeler også, de

Status og tillid udgør to aspekter af symbolsk kapital eller symbolske ressourcer, som professionelle både er meget afhængige af og i høj grad efterstræber.

professionelle og deres institutioner en vis del tillid. Status og tillid repræsenterer forskellige former for symbolsk kapital, der af og til kan være sammenfaldende og tilmed komme i indbyrdes konflikt. Læger udgør et eksempel på et erhverv, der både opnår høj status og høj tillid, hvor advokater tildeles høj status, men lav tillid. Det samme gælder for økonomer og psykologer.

Der er en stor spredning i erhvervenes status, prestige eller anseelse, hvor nogle har høj status, mens andre ligger lavt. Dette landskab af erhvervsstatus er meget stabilt på tværs ad tid og rum. Det er relativt uafhængigt af, hvem der tildeler statussen, selv om mindre forskelle ses i, at kvinder tildeler højere status til nogle erhverv end mænd gør; at yngre personer opvurderer visse erhverv; og at længereuddannede generelt giver højere status til erhverv med høj status, samt lavere status til erhverv med lav status, end det er tilfældet for de kortuddannede. Professionelle erhverv har i det store hele højere status end

andre erhverv og ligger overvejende i den øvre tredjedel af landskabet. De professionelle erhverv opnår først og fremmest deres status som følge af høj løn, gode karrieremuligheder, dygtighed og selvstændighed. Uddannelse og uddannelsessted har ikke den samme betydning i Sverige, som det synes at være tilfældet i lande som USA og Frankrig. Vurderingerne af, hvilken status et erhverv burde have, adskiller sig ofte markant fra, hvad det reelt anses for at have. Her udgør tillidsaspektet om samfundsnytte og offentlig nytte i stedet et vigtigt element i at opnå en højere status.

Tillid til professionelle erhverv og deres tilsvarende institutioner varierer noget mere over tid. Samfundsinstitutioner som sundhedsvæsen, politi og universiteter tildeles en høj tillid. Der foreligger en vis gensidighed mellem erhvervene og deres institutioner, men professionelle erhverv opnår tit en højere tillid end deres tilsvarende institutioner. Tillid til professionelle erhverv udgør også et særdeles bredspektret landskab, lige

fra lægerne i toppen til journalisterne i bunden. Det professionelle landskab som helhed får dog tildelt en betydelig kapital af tillid fra både offentligheden og de professionelle selv. Man har antaget, at samfundsforandringer som nye ledelsesformer, målinger, markedsgørelse og privatisering har gjort tilliden til professionelle mindre. Men tilliden synes snarere at være øget både blandt offentligheden og de professionelle i det tidsrum, som undersøgelsen strækker sig over fra midten af 1990'erne til 2010.

Status og tillid udgør to forskellige, men dog komplementære aspekter af professionelles symbolske kapital. I en sammenligning mellem et mindre udvalg af erhverv gav en rangkorrelation mellem status (2002) og tillid (2000) en værdi, der var så lav som $r=0,37$. En forklaring kan være, at status ses som et professionelt projekt i egen interesse, mens tillid kobles til kundskaber såvel som samfundsnytte og individuel service. Dette fremgår tydeligt ved en faktoranalyse af status, hvor en dimension, vi kalder

”Det gode arbejde”, indeholder syv af kriterierne for status. Disse handler om forudsætninger for og krav i erhvervet, lang erfaring og stor arbejdsindsats, men også om noget, der anses som betydningsfuldt i udøvelsen af et godt arbejde: ærlighed, moral og ansvar. Dette hænger sammen med tillid og kan siges at være en del af den offentlige interesse i at løfte en samfundsopgave. Den anden dimension, ”Det lønsomme arbejde”, knytter an til forskellige former for belønning – både økonomiske belønninger (høj løn, karrieremuligheder) og belønninger af mere symbolsk karakter som fx popularitet. I denne dimension er det også en faktor, om erhvervet er mandligt domineret. Denne anden dimension hører mere sammen med status og professionernes egeninteresse i egen vinding frem for almenvellet. Denne side af erhvervenes

status kan kobles med den konfliktbetonede tradition inden for professionsstudier, der betonede udelukkelse, monopol og egne belønninger. Dimensionen ”Det gode arbejde” kan omvendt kobles til den konsensusbetonede tradition, som betoner sammenhold og almenvellet. Vi ser således, at de to modstridende traditioner inden for professionsstudier har hver sin parallel i offentligheden. Der er opfattelsen, at økonomisk, materiel kapital og andre privilegier udgør den ene side af erhvervenes status, mens kulturel kapital, der hænger sammen med tillid, udgør en helt anden side af erhvervenes status. Offentlighedens status og tillid varierer markant på tværs af de forskellige professioner. Tildelingen af status til professioner er – på linje med andre erhverv – derimod stabil over tid og

varierer kun lidt på tværs af forskellige befolkningsgrupper. Tilliden er blevet øget til de fleste professioner gennem de seneste år på trods af samfundsforandringer, der giver grund til at tro det modsatte. Status og tillid repræsenterer således forskellige og komplementære former for symbolsk kapital, som professioner er afhængige af og stræber efter at opretholde. Status svarer til professioners egeninteresse i at skabe gode vilkår, og tillid svarer til gode klientrelationer, samfundsnytte og almenvellet. I lægeerhvervet ser de fx ud til at være sammenfaldende, mens de for advokat- og psykologerhvervet peger i hver sin retning. Den generelle konklusion bliver derfor, at såvel status som tillid til professionelle danner to forskellige landskaber, der hver især har en stærkt varieret topografi. ◆

REFERENCER

- Bengtsson, Mattias (2011) ”Olika sidor av klass” i Oskarson, Bengtsson & Berglund red. ss 12-21.
- Bergmark, Anders & Lundström, Tommy (2011) ”Evidensbaserad praktik i svenskt socialt arbete: Om ett programs mottagande, förändring och möjligheter i en ny omgivning”, i Bohlin & Sager red. ss. 163-184.
- Björngren Cuadra, Carin & Fransson, Ola (red.) (2012) Tillit och förtroende. *Ständiga utmaningar för professionella*. Malmö: Gleerups.
- Bledstein, Burton J. (1978) *The Culture of Professionalism. The middle class and the development of higher education in America*. New York: Norton.
- Blom, Björn; Morén, Stefan & Nygren Lennart (red. 2011) *Utvärdering i socialt arbete: Utgångspunkter, modeller och användning*. Sthlm: Natur & Kultur.
- Bohlin, Ingmar & Sager, Mårten (red.) *Evidensens många ansikten. Evidensbaserad praktik i praktiken*. Lund: Arkiv.
- Bourdieu, Pierre [1979](1984) *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. London: Routledge.
- Broady, Donald (1990) *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm: HSL förlag.
- Callewaert, Staf; Martin Munk, Morten Nørholm & KarinAnna Petersen (red. 1994) Pierre Bourdieu, *Centrale tekster inden for sociologi og kulturteori*. København: Akademisk forlag.
- Coleman, James. S (1990) *Foundations of Social Theory*. Cambridge Mass: Harvard University Press.
- Collins, Randall (1979) *The Credential Society. A historical sociology of education and stratification*. Orlando etc: Academic press.
- Ekeland, Tor-Johan (2009) ”Hva er evidensen for evidensbasert praksis?” i Grimen & Terum (red.) ss. 145-168.
- Elliot, Maria (1997) *Förtroendet för medierna*. Göteborg: Inst för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

REFERENCER – FORTSAT

- Evetts, Julia (2003) "The Sociological Analysis of Professionalism. Occupational change in the modern world" *International Sociology* nr 2, s. 395-416.
- Fineman, S. (1993) *Emotion in Organizations*. London: Sage.
- Fournier, Valerie (2000) 'Boundary work and the (un)making of the professions', i Malin, N. *Professions, Boundaries and the Workplace*, ss. 67-87. London: Routledge.
- Fransson, Ola (2012) "Förtroendet för professioner" i Björngren Cuadra & Fransson red.
- Freidson, Elliot (2001) *Professionalism. The third logic*. Oxford: Polity Press
- Giddens, Anthony (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Goldthorpe, John (1982) "On the service class, its formation and future" i Giddens, Anthony & MacKenzie, Gavin (red.) *Classes and the division of labour: essays in honour of Ilya Neustadt*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grimen, Harald (2008) "Profesjon og Tillit" i Molander, Anders & Terum, Lars-Inge (red. 2008) *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grimen, Harald (2009) *Hva er tillit?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Grimen, Harald & Terum, Lars Inge (red.) (2010) *Evidensbasert profesjonsutøvelse*. Oslo: Abstrakt förlag.
- Hartman, Laura (red. 2011) *Konkurrensens konsekvenser: Vad händer med svensk välfärd?* Stockholm: SNS förlag.
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2011) "Förtroendekurvorna pekar uppåt" i Holmberg, Sören; Weibull, Lennart & Oscarsson, Henrik (red 2011) *Lycksalighetens ö. Fyrtioen kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-undersökningen 2010, Göteborg: Samhälle-opinion-massmedia. Statsvetenskapliga inst. Göteborgs universitet SOM-rapport nr 52.
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2012) "Förtroendet för staten" i Bergström, Annika, Weibull, Lennart & Oscarsson, Henrik (red.) *I framtidens skugga*. SOM-undersökningen 2011, Göteborg: Samhälle-opinion-massmedia. Statsvetenskapliga inst. Göteborgs universitet. Bokserie nr 56.
- Johansson, Inga-Lill, Jönsson, Sten & Solli, Rolf (2006) *Värdet av förtroende*. Lund: Studentlitteratur.
- Kramer, Roderick. M. & Tyler, Tom. R. red. (1996) *Trust in Organizations. Frontiers of theory and research*. London: Sage.
- Larson, Sarfatti, Magali (1977) *The Rise of Professionalism. A sociological analysis*. Berkeley etc: University of California Press.
- Larsson, Bengt (2007a) "Unpacking Professional Trust – Dimensions of Trust in Swedish Auditors' Client Relations" *Sociological Research online* 30/3/2007.
- Larsson, Bengt (2007b) "Revisorn och den institutionaliserade misstron – professionalisering av svensk bolagsrevision" *Sociologisk forskning* (4) s. 6-28.
- Liljegren, Andreas & Parding, Karolina (2010). "Ändrad styrning av välfärdsprofessioner-exemplet evidensbaserad i socialt arbete". *Socialvetenskaplig tidskrift*, 17(3-4), ss. 270-288.
- Luhmann, Niklas (1979) *Trust and power*. Chichester: Wiley.
- Macdonald, K (1995) *The Sociology of the Professions*, London: Sage Publications.
- Malin, Nigel (ed. 2000) *Professionalism, Boundaries and the Workplace*. London: Routledge.
- Misztal, Barbara (1996) *Trust in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Molander, Anders & Grimen, Harald (2010) "Understanding professional discretion" i Svensson, Lennart G & Evetts, Julia (eds.) *Sociology of Professions. Continental and Anglo-Saxon Traditions*. Göteborg: Daidalos. (I svensk översättning, Molander, Anders *Socialvetenskaplig tidskrift* 2011:4.)
- Molander, Anders & Terum, Lars Inge: (2008) Profesjonsstudier – en introduksjon, i Molander & Terum (red.) ss.13-28.
- Molander, Anders & Terum, Lars Inge (red. 2008) *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nakao, Keiko & Treas, Judith (1994) "Updating Occupational Prestige and Socioeconomic Measures: How the New Measures Measure Up", *Sociological Methodology* 24:1-72.
- Norman, Richard (1983) *Service management. Ledning och strategi i tjänsteproduktion*. Liber: Malmö.

Nygren, Lennart & Hanberger, Anders (2011) Socialt arbete i granskningssamhället. I Blom m. fl. (red.) *Utvärdering i socialt arbete: Utgångspunkter, modeller och användning*. Stockholm: Natur och Kultur, ss. 300-314.

Olofsson, Gunnar (2011) "Högskoleutbildning, yrke och profession" i Olofsson, Gunnar & Petersson, Otto (red.) *Med sikte på profession. Akademiska yrkesutbildningar vid ett nytt universitet*. Lund: Arkiv.

Ostrom, Einor (1990) *Governing commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge: Cambridge University Press.

Putnam, Robert D. (1996) *Den fungerande demokratin. Medborgargarandans rötter i Italien*. Stockholm: SNS förlag.

Rothstein, Bo (2003) *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS förlag.

Rothstein, Bo & Kumlin, Staffan (2001) "Democracy, social capital and trust" in Holmberg & Weibull, pp. 49-63.

Reiss, Albert (1961) *Occupations and Social Status*, New York: The Free Press of Glencoe.

Rothman, Robert. A. (2002) *Inequality and Stratification. Race, class, and gender*. New Jersey: Prentice Hall.

Seligman, Adam B (1997) *The Problem of Trust*. Princeton University Press.

Svensson, Lennart & Ulfsson Eriksson, Ylva (2009) *Yrkesstatus. En sociologisk studie av hur yrken uppfattas och värderas. Sociologiska inst. Göteborgs universitet, Forskningsrapport 140*. http://gupea.ub.gu.se/dspace/bitstream/2077/19737/1/gupea_2077_19737_1.pdf

Thielbar, Gerald & Feldman Saul, D. (1969) "Occupational Stereotypes and Prestige" *Journal of Social Forces*, Vol. 48, No. 1 pp. 64-72.

Treiman, Donald J. (1977) *Occupational Prestige in Comparative Perspective*, New York: Academic Press.

Ulfsson Eriksson, Ylva (2006) *Yrke. status & genus. En sociologisk studie om yrken på en segregerad arbetsmarknad*. Göteborg Studies in Sociology nr 29.

Weber, Max ([1922]1983) *Ekonomi och samhälle*. Bind 1 Uppsala: Argos.

ENDNOTES

- ¹ Større dele af dette afsnit kan findes i en forskningsrapport af Svensson & Ulfsson Eriksson (2009).
- ² Erhvervsvalget hos den totale population på ca. 6000 repræsenterede nogenlunde erhverv inden for forskellige sektorer, på forskellige kvalifikationsniveauer, med forskellige status og forskellig sammensætning. Udvalget hér ligger på et højt, offentligt niveau som fx lægere, folkeskolelærere og havnearbejdere. Et spørgeskema blev sendt ud til ca. 3000 personer i den svenske befolkning med en overrepræsentation inden for aldersgruppen 16-24 år. Svarfrekvensen blev 60 %. Spørgeskemaet blev fulgt op med interviews og fire fokusgrupper, der skulle rangordne de 20 erhverv, der udgjorde det fælles udvalg af erhverv i spørgeskemaet.
- ³ For en analyse af erhvervsstatus og køn, se Ulfsson Eriksson (2006).
- ⁴ I en faktoranalyse studerer man, hvordan opfattelser samvarierer. Det muliggør, at man statistisk set kan skabe dimensioner til den videre analyse. En grundlæggende antagelse i faktoranalyse er, at der forekommer latente variable (Mårdberg 1969:66f). Det indebærer, at de ikke kan observeres, men forbliver skjulte, selv om de har betydning for respondenternes vurderinger. De manifesterede variable i det foreliggende tilfælde er de 14 betydningsfaktorer for status.
- ⁵ SOM-undersøgelserne gennemføres årligt med postforsendte spørgeskemaer til systematisk udvalgte grupper blandt den svenske befolkning. Siden 2009 omfatter de tre parallelle studier af forskellige områder godt 3000 personer. Svarfrekvensen har tidligere været oppe på 60-70 %, men er nu faldet til 50-60 %. Tabellen viser gennemsnittet af balancemålingerne for årene 1996-2010. Professioner repræsenteres dog her af et gennemsnit af offentlighedens tillid i år 2000 for følgende erhvervsgrupper: advokater, arkitekter, økonomer, ingeniører, læger, lærere, officerer, præster, psykologer, socialrådgivere og universitetsundervisere. Balancemålingen udgør summen af dem med meget stor og ganske stor tillid, fratrukket summen af dem med ganske lidt og meget lidt tillid, bortset fra dem, der svarede hverken-eller på spørgsmålet: "Hvor stor tillid har du til den måde, hvorpå følgende institutioner og grupper varetager deres arbejde?".